

PROJE / PROFİL

99 Yaşında Bir Mimarlık ve Kentbilim Çınarını Yitirdik Françoise Choay'e Saygı ve Yapıtlarına Dair Bir Değerlendirme

At 99, We Lost a Giant of Architecture and Urban Studies: In Memory of Françoise Choay and an Evaluation of Her Works

 Ufuk Doğrusöz

Prof. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Bu metin Françoise Choay'ın (1925–2025) mimarlık ve şehircilik düşüncesine yaptığı kurucu katkıları, 1965–2006 ekseninde uzanan temel eserleri üzerinden bütünlüklü bir çerçevede değerlendirir: Şehircilik: Ütopya ve Gerçeklikler (1965) ile kent düşüncesinde “ütopyacı/kültürcü” ikiliğini; Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine (1980) ile mimarlık ve şehircilikte “kural/model” ayrımının epistemik statüsünü; Mirasın Alegorisi (1992) ve Miras Üzerine Sorular (1999) ile “miras”ın modern bir bilgi-kurum alanı olarak genişlemesini ve “miras enflasyonu” tehlikesini; Mekânın Antropolojisi Üzerine (2006) ile mekânın işlevsel-simgesel-düşsel üçlemesini; Alberti odaklı çalışmalarıyla “kural” paradigmasının tarihsel kökenini tartışır. Metin, Choay'nin yaklaşımının uygulamacı reçeteler değil, kavramların soy-kütüğü, bilgi rejimleri ve etik sorumluluk üzerine inşa edildiğini savunur; UNESCO politikaları, kent müzeleştirilmesi, tipomorfoloji ve parsel mantığı gibi alanlara getirdiği eleştirel katkıları özetler. Son kısım, sık karşılaşılan yanlış okumaları (Paquot, Tanyeli) örnekleyerek Choay'nin düşünsel mesafesinin ve “uygulamalı epistemoloji” anlayışının altını çizer. Sonuçta Choay, mimarlık ve şehirciliği teknik bir pratikten ziyade tarih-kuram-kültür kesişiminde bir bilgi rejimi olarak temellendirir; kenti bir uygarlık biçimi ve kolektif anlatı sahnesi olarak konumlar.

Anahtar sözcükler: Françoise Choay, kural/model, miras, şehircilik, tipomorfoloji, antropoloji, epistemoloji, Alberti.

ABSTRACT

This paper offers an integrated reading of Françoise Choay's (1925–2025) foundational contributions to architecture and urbanism. It revisits Şehircilik: Ütopya ve Gerçeklikler (L'Urbanisme, utopies et réalités, 1965), which frames the utopian vs. culturalist divide; Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine (La Règle et le Modèle, 1980), which establishes the epistemic status of the rule/model pair; Mirasın Alegorisi (L'Allégorie du patrimoine, 1992) and Miras Üzerine Sorular (Le patrimoine en questions, 1999), which theorize heritage as a modern knowledge-institutional field while warning against “heritage inflation”; Mekânın Antropolojisi Üzerine (Pour une anthropologie de l'espace, 2006), which articulates the functional-symbolic-imaginary triad of space; and her work on Alberti, grounding the historical genealogy of the rule paradigm. Rather than proposing operational recipes, Choay develops a genealogy of concepts, knowledge regimes, and ethical responsibility, engaging UNESCO policies, urban museification, typomorphology, and the parcel logic. The closing section addresses common misreadings (Paquot, Tanyeli), underscoring Choay's philosophical distance and her practice of “applied epistemology.” Ultimately, Choay redefines architecture and urbanism not as mere technical practices but as knowledge regimes at the intersection of history, theory, and culture; the city appears as a form of civilization and a stage for collective narratives.

Keywords: Françoise Choay, rule/model, heritage, urbanism, typomorphology, anthropology, epistemology, Alberti.

Received: 02.12.2025 Accepted: 02.12.2025 Online: 03.02.2026

Correspondence: Ufuk Doğrusöz

E-mail: ufuk.dogrusoz@nisantasi.edu.tr

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Françoise Choay, 8 Ocak 2025'te 99 yaşında vefat eden, mimarlık ve kentbilim alanında çığır açmış, eşsiz bir düşünürdür. Felsefeyi, tarihi, mimarlığı ve kentleşmeyi benzersiz bir titizlik ve derinlikle bir araya getiren Choay, özellikle kentsel ütopya ile mimari mekânın tasarım rejimlerinde "kural" ve "model" arasındaki temel ayrım üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır.

Resim 1. Françoise Choay.

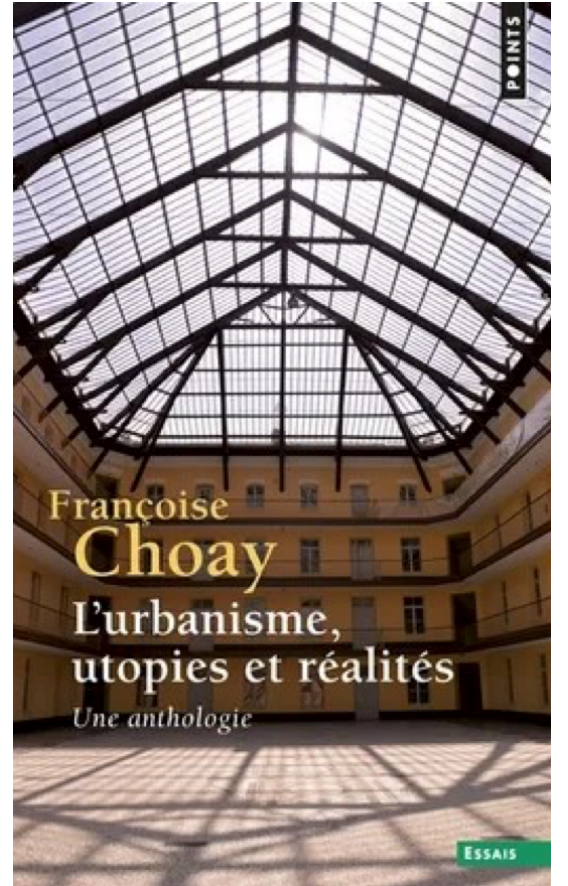
Kariyeri ve İlk Adımları

Felsefe eğitimi ile başlayan kariyerine sanat eleştirisiyle devam eden Choay, 1950-1960'lı yıllarda France Observateur'deki yazılarıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu dönemde "tavşan kafesleri" ifadesini kullanarak standartlaştırılmış büyük konut bloklarını eleştirmesiyle dikkat çekmiştir. Daha sonra Paris I ve Paris VIII-Vincennes Üniversiteleri'nde profesör olarak görev yapmış, birçok uluslararası üniversitede ders vermiş ve 1999'da Berlin Sanat Akademisi'ne üye seçilmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren araştırmalarını kentleşmeye odaklamış ve işlevselcilik eleştirisinin önemli bir figürü haline gelmiştir. 1969'da Pierre Merlin tarafından kurulan Paris VIII - Vincennes Üniversitesi'nin Coğrafya ve Kentleşme Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak akademik dünyaya katılımı pekişmiştir. Disiplinlerarasılık ve metodolojik titizlik ile öne çıkan bir eğitim geliştirmiş, özellikle 1968 sonrası Vincennes'de çok disiplinli eğitimlerin oluşturulmasıyla Fransa'da bu disiplinin öğretimine ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Kentsel ütopya ve Alberti üzerine yaptığı çalışmalarla kent ve mimarlık tarihine önemli katkılarda bulunmuş, birçok kez Ulusal Mimarlık Ödülünü kazanmıştır. Kentleşme ve miras alanında uluslararası bir referans olarak kabul edilmiştir.

Françoise Choay'nin akademik mirası üç ana eksen etrafında şekillenir:

1. Ütopyaların ve modellerin eleştirisi: Modern kent ütopyalarının soyutlama ve indirgemelemini açığa çıkarmak.
2. Mimarlık mirasının kuramsallaştırılması: Anıtsal yapılar kadar gündelik dokuları da kapsayan, eleştirel bir miras anlayışı geliştirmek.
3. Mekanın antropolojisi: İşlevsel, simgesel ve düşsel boyutları bir arada kavrayan, disiplinlerarası bir yaklaşım önermek.

Bu temel hatlar, Choay'ı hem tarihsel titizliği hem de eleştirel kavrayışı ile benzersiz kılmıştır. Choay'ın çalışmaları, mimarlık ve kent anlayışını derinden etkilemiştir. Başlıca eserleri arasında Le Corbusier (1960), Şehircilik: Ütopya ve Gerçeklikler (L'Urbanisme, utopies et réalités, 1965), Kentin Anlamı (Le Sens de la Ville, 1969) ve özellikle referans eseri olan Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine (La Règle et le Modèle: Sur la théorie de l'architecture et de l'urbanisme, 1980) yer alır. Ayrıca, Şehircilik ve Planlama Sözlüğü (Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement)'nün eş editörlüğünü yapmış (Pierre Merlin ile) ve Mirasın Alegorisi (L'Allégorie du patrimoine, 1992) ile Mekanın Antropolojisi İçin (Pour une anthropologie de l'espace, 2006) gibi dikkat çeken çalışmalar yayımlamıştır. Düşüncesi, tarih, kuram ve sürekli eleştirel bir yaklaşımı birleştirerek kentsel ve mimari mekânın gelişimini derinden aydınlatmıştır.

Resim 2. L'Urbanisme, utopies et réalités, kapak görseli.

Resim 3. Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement, kapak görseli.

Filozof, Epistemolog, Tarihçi ve Pedagog Kimliği

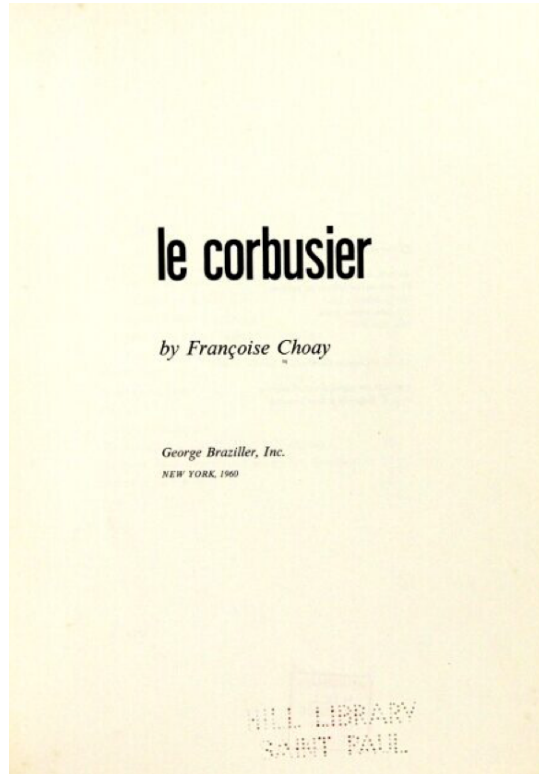
Choay, mimarlık ve kentleşme tarihi ile kuramına damgasını vurmuş olmasına rağmen, genellikle yanlış veya yetersiz okunmuş ve anlaşılmıştır. Kent ve mimarlık felsefecileri Thierry Paquot'unun, Chris Younes ile birlikte 20 Ocak 2025'te Le Monde gazetesinde yayımlanan yazısı, Choay'nin başlıca özgün katkılarının okumasındaki farklılığı göstermektedir. Alberti'nin çevirmeni olarak, tarihsel titizliği ve pedagojik yaklaşımı birleştirmeyi başarmış, mimari tasarım ve kentleşmenin eleştirel bir disiplininin oluşumuna katkıda bulunmuştur.

Kurucu Eserler ve Kavramsal Katkılar

1950'li yıllarda, felsefe eğitiminin ardından, L'Observateur, L'Œil ve Art de France gibi dergilerle işbirliği yaparak sanat eleştirisine yönelmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren araştırmaları kentleşmeye odaklanmış ve burada işlevselcilik eleştirisinin önemli bir figürü haline gelmiştir.

Le Corbusier (1960):

Choay'nin ilk kitabı, dönemin modern mimarisinin en etkili figürü Le Corbusier'ye adanmıştır. Bu eserde Choay, Le Corbusier'yi yalnızca bir tasarımcı olarak değil, aynı zamanda toplumsal ütopyalar kuran bir düşünür olarak konumlandırır. Yazar, Corbusier'nin geometrik soyutlamalarının ve "yaşama makinesi" fikrinin toplumsal yaşama sunduğu olanakları ve getirdiği sınırlılıkları sorgular. Bu çalışma, Choay'nin kent ütopyalarına yönelik eleştirel mesafesinin başlangıcını işaret eder. Le Corbusier'nin modernist vizyonu, yazarın

Resim 4. Le Corbusier, kapak görseli.

ilerleyen dönemlerde tanımlayacağı "model" paradigmasının örneklerinden biri olarak belirginleşir. Bu ilk yazı, Choay'nin sanat yazılarından kent ve mimarlık alanına geçişini de hazırlar. 1963 sonrası, kendisi bir mimarlık ve kent tasarımı eleştirmeni, tarihçisi ve kuramcısı olarak kariyerine devam edecek ve bu alanda en özgün yapıtları veren uluslararası bir isim haline gelecektir.

Françoise Choay'nin kuramsal yaklaşımı, Vitruvius ve Alberti'nin eserlerindeki evrensel kuralara dayalı mimari anlayışını temel alır. Alberti için kural, yaratıcılığı kısıtlamayan, güzellik, fayda ve uygunluğu birleştiren hümanist bir rasyonelliğin ifadesidir. Choay, bu metinleri batı mimarisinin kavramsal yapılarını analiz etmek ve mimarlık ile kentleşme eğitimi ve araştırmasına katkılarını vurgulamak için kullanır.

Choay'nin bu alandaki ilk önemli denemesi, onu Paris'in ve mimarlığın gündemine taşımıştır. 1968'deki Beaux-Arts mimarlık eğitimindeki reform sürecinde, kentin ve toplu konutun öneminin kavrandığı 1962/65 reform hazırlık sürecine beklenmedik bir çalışmayla damgasını vurmuş ve sonraki 50 yılda en önemli kuramcılardan biri olmuştur.

Kentbilim, Ütopyalar ve Gerçekler: Bir Derleme (L'Urbanisme, utopies et réalités: une anthologie, 1965):

Bu antolojisi, kent düşüncesinde paradigmatic bir dönüm noktasıdır. Choay burada iki model tipolojisi sunar:

- **Ütopyacı/ilerlemeci model:** Thomas More, Fourier, Le Corbusier gibi düşünürlerin çizgisinde, kenti rasyonel planlama ve toplumsal

reform aracı olarak ele alır. Mekânın geometrik soyutlaması, toplumsal yaşamın mühendisliğiyle birleşir.

- **Kültürcü model:** Sitte, Geddes, Mumford gibi düşünürlerin çizgisinde, tarihi süreklilik, organik gelişim, kimlik ve belleği ön plana çıkarır. Choay'nin eleştirisi, kent düşüncesinin sürekli bu iki model arasında salınmasında yatmaktadır.

Bu tipoloji, 1980 yılında Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine yapıtında (La Règle et le Modèle: Sur la théorie de l'architecture et de l'urbanisme, 1980) daha derin bir kuramsal çerçeveye kavuşacaktır. Choay'nin felsefeci yaklaşımı, bu eserde tarihsel bir yaklaşımdan ziyade söylemlerin çözümlenmesiyle onların aşkın özelliklerinin paradigmatik kutuplaşmasını ortaya koyar.

Bir düşüncenin devrimi olarak nitelendirilen bu süreçte, 1960'ta Le Corbusier'yi öven bir kitap yayımlayan genç araştırmacı Françoise Choay, yalnızca beş yıl sonra, 1965'te çıkan Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler (Urbanisme: Utopies et Réalités) ile bu modernist miti tarihe gömer. Bu dönüşüm, yalnızca fikir değiştirmek değil, bütün bir disipline yeni bir bakış açısı kazandırmak anlamına gelir. Choay, şehircilik ve mimarlık tarihine bağımsız, bütüncül bir gözle bakarak, onun derinlerinde gizli kalmış düşünsel ve ideolojik akımları ortaya çıkarır. Bu, 1960'ların "bilgi devrimi" olarak adlandırılan Foucault, Deleuze, Derrida gibi düşünürlerin spekülasyon alanlarda yapmaya çalıştığını, Choay'nin felsefeyi ve epistemolojiyi mimarlığın kendi sorunlarına uygulayarak gerçekten başardığı bir anıdır. O, disiplinin "öz" ve "töz" sorunlarını -yani mimarlığın ne olduğuna ve nasıl düşündüğüne dair temel meseleleri - açıklığa kavuşturur. İşte bu nedenle Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler yalnızca şehircilik tarihi için değil, mimarlığın düşünme biçimi için bir dönüm noktasıdır: Çünkü Choay felsefeyi bir gösteri malzemesi değil, anlamı açığa çıkaran bir araç olarak kullanır.

Françoise Choay modern şehircilik düşüncesinin doğuşunu çizimler veya planlarla değil, onu kuran metinlerle kavrar. Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler, şehircilik tarihini yalnızca biçimlerin değil, fikirlerin tarihi olarak yeniden inşa eder. Choay'a göre şehircilik, sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan modern dünyanın kültürel, toplumsal ve düşünsel bir icadıdır.

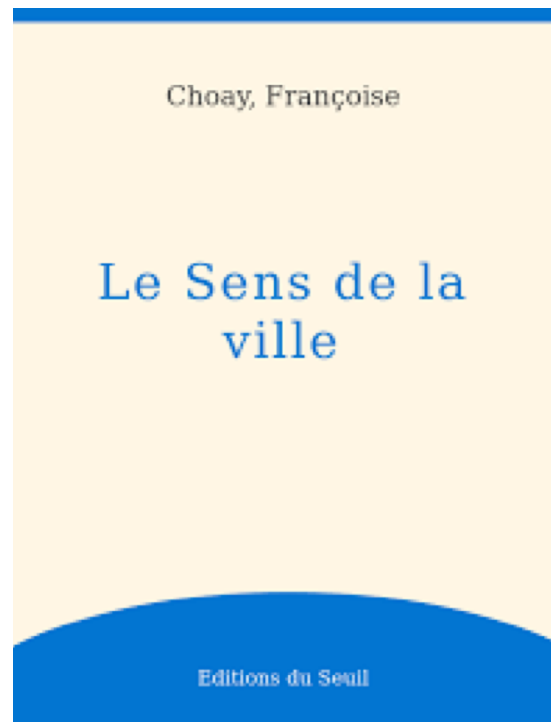
Göstergebilim ve Şehircilik (Sémiologie et urbanisme, 1969) ve Kentin Anlamı (Le Sens de la ville, 1972):

1960'lı yıllarda dilbilimin diğer bilimlere model olduğu savıyla öne çıkan göstergebilim (semiyotik), Françoise Choay'nin de ilgi alanına girmiş ve bu bağlamda kent ve imgesi ile göstergeler üzerine makaleler yayımlamıştır. Mimarlık ve şehircilik tartışmalarında anlam ve göstergebilim sorununun belirginleştiği bu entelektüel ortamda, Charles Jencks ve George Baird 1969'da Mimarlıkta An-

lam (Meaning in Architecture) başlıklı bir derleme yayımlamıştır.

Françoise Choay, bu eseri Fransız pedagojik ortamına aktarmak üzere önemli bir sorumluluk üstlenmiş ve 1972'de Seuil Yayınevi tarafından Kentin Anlamı adıyla yayımlamıştır. Bu kitap, yalnızca Mimarlıkta Anlam'ın çevirisi olmakla kalmayıp, Choay'nin kendi çalışmasını geliştirerek eserin başına "Göstergebilim ve Şehircilik" başlıklı özgün bir giriş eklemesiyle bir yorum ve yeniden kuruluş niteliği taşır. Bu giriş, Barthes ve Eco gibi çağdaş düşünürlerden esinlenen göstergebilimsel bir çerçevede kentin okunabilirliği, kodları ve simgesel düzeyleri üzerine bir tartışmadır.

Kentin Anlamı böylece mimarlık ve şehircilik pedagojisinde yeni bir paradigma yaratan, anlam, işaret ve sembol sorunsalını kurumsallaştıran bir eser haline gelmiştir. Jencks ve Baird'in derlemesi uluslararası ölçekte tartışmayı açarken, Choay bu tartışmayı Fransız düşünsel bağlamına yerleştirmiş ve kendi katkısıyla dönemin kuramsal haritasında kalıcı bir iz bırakmıştır. Bu çalışmada ortaya çıkan üçlü ayırım (işlevsel – simgesel – düşsel), 2006'da Mekânın Antropolojisi İçin'de geliştirilecektir. Bu yaklaşım, fenomenoloji ve sosyoloji ile modern mekân kuramlarıyla örtüşmekle birlikte, Choay tarihsel tipolojiyi de işin içine katmıştır. Ancak Choay, daha sonraki dönemde göstergebilimin mimarlık ve şehircilikte "anlam" kavramı etrafındaki kuramsal temellerinin zayıflığının farkına varmıştır. Bu durum onun için bu alandaki kuramsal çıkmazların ortaya çıkmasını sağlamış ve herkesten önce bu alandan geri çekildiği gözlemlenmiştir. Onun bağımsız ve güvenli kişiliği, bu tür konumlanmaları daha sonra da olanaklı kılmıştır. Bugünün Mimarisi (Architecture d'Aujourd'hui) dergisinde

Resim 5. Le Sens de la ville, kapak görseli.

iki farklı dönemde yayımlanan makaleleri de bunu göstermektedir. Bu antoloji için Choay, Gösterge-bilim ve Şehircilik (Sémiologie et Urbanisme) makalesini yeniden düzenlemiş ve o günlerin modası olan semiyotik yerine Barthes ve Eco'nun tercihi olan semiyoloji terimini benimsemiştir.

Kitapta kent, yalnızca fiziksel bir biçim değil, anlam üreten bir yapı olarak değerlendirilir. Choay, kentin insan deneyimini nasıl kurduğunu, belleği ve kimliği nasıl taşıdığını tartışır. Ayrıca bu anlam üretilmiş bir anlamdır. Özellikle kentin “anlam katmanları” üzerine vurgusu, ileride mekânın antropolojisine dair geliştireceği üçlü ayrımın öncüsü gibidir. Kent, işlevsel olduğu kadar simgesel ve düşsel bir evren olarak düşünülür. Choay bununla yapısalcılığın ya da başka bir kuram çatkısının izinde olmadığını gösterir; çözümlemeleri özgündür. Rönesans’tan beri izini sürdüğü mekânsal anlatılar yirminci yüzyılda yok olmuştur. Bu durum, göstergebilimin tarihsel gösteri mekânlarına özgü bir okuma yöntemi olup olmadığı sorusunu askıda bırakır.

Choay, Paris yayın çevresini çok iyi tanınmasına rağmen, moda sözde felsefecilerin peşinden koşmayacak kadar gerçek bir bilim insanı ve epistemolog olduğunu göstermiştir. Vincennes’de koridor komşusu olan Deleuze, Badiou, Lyotard gibi düşünürlerin peşinden koştukları sözde felsefelerden farklı bir tavır sergilemiştir. Paris yayıncılık ortamının “star” sistemine kapılmayacak kadar gerçek bir Fransız ekolü felsefecisidir.

Kentin Anlamı’na dönecek olursak, yazar burada yeni bir kuram üretmekten kaçınır; bunun işlevi moda kurguların vazifesine karşı bir uyarı gibidir. Çoğu zaman gözden kaçan bu kitap, Choay’ın mekân düşüncesini sistematik biçimde kurmaya yöneldiği ilk çalışmadır. Burada mekân, yalnızca geometrik koordinatlar ya da işlevsel kullanım değil, insan varoluşunun temel boyutu olarak incelenir.

Encyclopaedia Universalis (1978) (Evrensel Ansiklopedi) için kaleme aldığı “Şehircilik” (Urbanisme) Maddesi

Bu uzun metin Françoise Choay’ın kent bilgisi ve kent tasarımı üzerine düşüncelerini derinleştiren temel metinlerden biridir. Choay kent tasarımı yalnızca teknik veya yönetsel bir uğraş olarak değil, Rönesans’tan Sanayi Devrimi’ne ve sonrasına uzanan yeni çağın toplumsal, kültürel ve düşünsel bağlamında ortaya çıkan yeni bir bilgi alanı olarak tanımlar. Metin mimarlık, tarih, sosyoloji, ekonomi ve felsefi bilgi kuramını bir araya getiren çok katmanlı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Foucault’nun düşünceler tarihi alanındaki iddialarının aksine Choay’nin düşünce tarihi ideolojik spekülasyonlar yerine ampirik veri yığından çıkarılmıştır.

Metnin özgül önemi, salt ansiklopedik bir giriş olmaktan öteye geçerek Fransa’daki mimarlık ve kent tasarımı eğitiminde doğrudan bir kaynak ha-

line gelmesinden ileri gelmektedir. Choay, bu metni lisans derslerinde temel okuma olarak belirlemiş ve öğrencilerini doğrudan bu eserle yüzleştirmiştir. Metnin olağanüstü yoğunluğu, uzunluğu ve felsefi yapısı nedeniyle, öğrenciler için hem bir "zorluk kaynağı" hem de bir tür "referans metin" niteliği taşımıştır. Onu okumak ve anlamak, büyük ölçüde seçici bir sınavdan geçmeye benzetilmiş, ders neredeyse bir "eleme mekanizması" işlevi görmüştür. Bu nedenle "Urbanisme" maddesi, yalnızca bir tanım denemesi değil, aynı zamanda Fransa’daki mimarlık pedagojisinde ayırt edici bir eşik olmuştur.

Bu pedagojik deneyim, Choay’ın düşünsel çizgisinde de bir yön değişimini beraberinde getirmiştir. Lisans düzeyinde aşırı soyut bulunan bu epistemik çerçevenin ardından, Choay 1980’de yayımlanan Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine adlı eseriyle bu tartışmayı daha geniş, tarihsel ve sistematik bir bağlama taşımıştır. Bu eserde kural ve örnek kavramları üzerinden mimarlık ve kent tasarımında tipolojik düşüncenin rolü çözümlenmektedir. Böylece “Şehircilik” maddesinin yoğun felsefi çerçevesi, Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine’de hem eğitsel hem de araştırma bağlamında daha işlenebilir ve sürdürülebilir bir forma kavuşmuştur. Bu metin, disiplinin kurucu kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir ve daha sonra geliştirilecek olan eleştirel çerçevenin teorik temelini atmıştır.

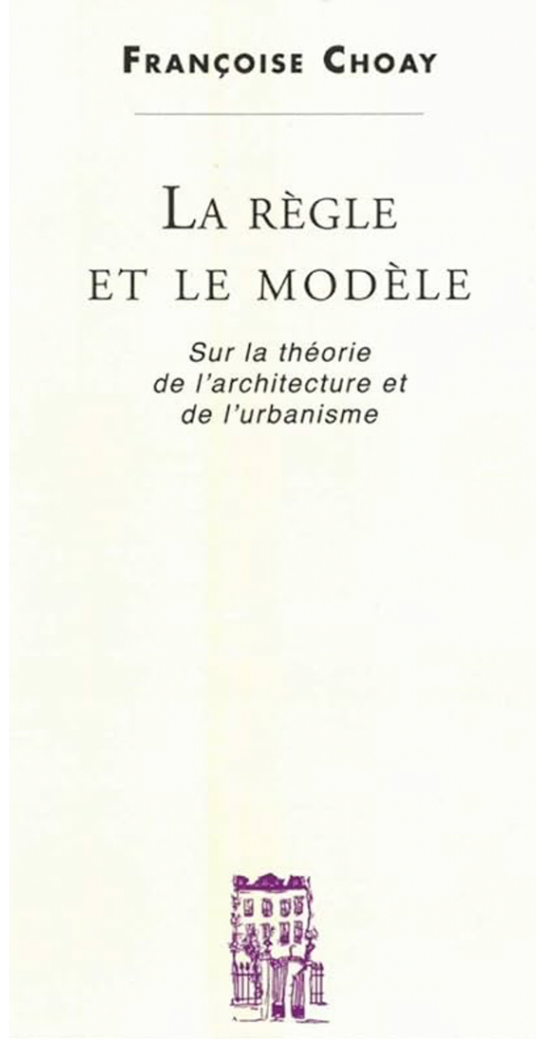
Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine (La Règle et le Modèle: Sur la théorie de l’architecture et de l’urbanisme, 1980)

Choay’ın profesörlük tezine karşılık gelen bu başyapıt, mimarlık ve kent tasarımına dayanak olan iki temel ve zıt paradigma tanımlar:

- **Kural:** Alberti’nin temsil ettiği, ölçütlere ve ilkelere dayalı, ancak esnek, eleştirel ve evrensel bir yaklaşımdır. Yaratıcı özgürlüğü sınırlamaz, aksine ona zemin hazırlar.
- **Model:** Modern ütopyaların temsil ettiği tek tip, kapalı, kalıpları mutlaklaştıran, her yere ve ortama tıpkı basım olarak defalarca yinelenen soyut ve dayatmacı bir düzendir.

Bu çıkarım bir felsefe çalışmasından beklenebilecek en üst düzey örnek olup, aslında benzeri bulunmamaktadır. 2000 yıldır üretilmiş metinlerin en temel özlerini bulup çıkararak, söylemleri üretenlerin bile tam farkında olmadıkları en derin katman tezlerini ortaya koymaktadır. Choay’a göre modern kentlerin yoksullaşması, modelin hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu kitap, hem tarihsel hem de kavramsal bir referans olarak hâlâ benzersizliğini korumaktadır.

Bu eser, Choay’ın düşünsel çizgisinde bir doruk noktasıdır. Onun 1965’teki Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler ve 1978’deki “Şehircilik” (Urbanisme) maddesinde geliştirdiği kavramların

Resim 6. La Règle et le Modèle, kapak görseli.

sistematiik bir yeniden kuruluğu olarak okunabilir. Choay burada artık yalnızca kent tasarımının tarihini anlatmaz; aynı zamanda bu tarih boyunca düşünce- nin kural (règle) ve örnek (modèle) kavramları kutuplarında nasıl biçimlendiğini araştırır.

Kitap, mimarlık ve kent tasarımının yalnızca teknik veya estetik bir üretim değil, belirli bir bilgi rejiminin ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Choay, mimarlık düşüncesinde iki tarihsel dönemi de açıklayıcı bir paradigma olarak kullanır:

- **Kural dizgesi (règle):** Antik Çağ'dan Rönesans'a kadar uzanan, normlara, oranlara ve düzen fikrine dayalı düşünme biçimi.
- **Model dizgesi (modèle):** Modern çağda, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan, tarihsel örneklerin yeniden üretimi ve tipolojik düşünceye yaslanan yaklaşım.

Choay'a göre bu iki dizge, mimarlığın yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda epistemolojik temellerini belirlemektedir. Kural, evrensel ilkeleri ve düzen fikrini temsil ederken; model, tarihsel bilinç ve tipoloji üzerinden anlam üretmektedir. Mimarlık tarihi bu iki yapının kesişme alanında ilerlemektedir; bir yanda normatif düşünce, öte yanda tarihsel örneklerin çoğaltılması.

Eserin en dikkat çekici yönü Choay'ın mimarlık tarihini yalnızca kronolojik bir anlatı olarak değil, bir düşünce tarihi olarak yeniden kurmasıdır. Choay, Vitruvius'tan Alberti'ye, Durand'dan Viollet-le-Duc ve Quatremère de Quincy'ye kadar uzanan geniş bir dizide her yazarın mimarlık düşüncesine kattığı kuramsal yapıyı çözümleyerek, batı mimarlık kültürünün altında yatan bilgi düzenini görünür kılmaktadır. Bu çözümleme, Michel Foucault'nun bilgi arkeolojisi yaklaşımıyla da açık bir akrabalık taşır, ancak burada Choay "söylem biçimleri"nin tarihsel sürekliliği ve kırılmalarını gerçek söylemlerden üretmektedir.

Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine bu yönüyle mimarlık teorisi tarihinde özel bir yere sahiptir. Eser hem tarihsel hem felsefi bir çözümlemedir; mimarlığı tarih, dil ve kültürle birlikte düşünen bir yöntemi kalıcı hale getirmektedir. Kitap yayımlandığı dönemde özellikle yüksek lisans düzeyinde temel kaynak haline gelmiş, Choay'ın "Şehircilik" maddesindeki soyut düşünce çerçevesini daha geniş bir tarihsel sistematik içrisine taşımıştır.

Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine

Amaç ve Yöntem

Choay, kitabın giriş bölümünde mimarlığın tarihini, onu yönlendiren düşünce sistemleri aracılığıyla çözümlemeyi amaçladığını belirtir. Mimarlığı sadece üretim biçimlerinin değil, aynı zamanda düşünme biçimlerinin tarihi olarak görür. Bu nedenle Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine, mimarlık kuramlarının ardındaki "episteme"yi, yani bilgi düzenini görünür kılmayı hedefler. Klasik "mimarlık tarihi" anlayışını reddeden Choay, tarihsel belgeleri (traktatlar, sözlükler, teorik yazılar) birer düşünce arkeolojisi nesnesi olarak inceler. Bu yöntemiyle Michel Foucault'nun bilgi arkeolojisine yaklaşır, ancak onu mimarlık alanında özgün bir biçimde uygular. Choay, "episteme" kavramını Foucault'nun aksine, tüm mimarlık tarihinden örneklemelere dayanarak Foucault'ya bir epistemoloji dersi verdiğini ima eder.

Kural Temelli Kuramlar (Les théories de la règle):

Bu bölüm, batı mimarlık düşüncesinin kökenine, yani Antik Çağ ve Rönesans'a odaklanır.

Vitruvius'tan başlayan kural anlayışı, mimarlığı evrensel oranlar, düzen ve uyum ilkeleri üzerine kurar. Alberti bu geleneği sistemleştirir ve kurallı sanatsal yaratımın ölçütü haline getirir. Claude Perrault ve François Blondel gibi 17. yüzyıl yazarlarında "règle" artık dogmatik bir ilkeler dizisi değil, akıl yoluyla yeniden kurulabilir bir normlar bütünü olarak düşünülür.

Choay, burada "règle"nin yalnızca biçimsel bir araç değil, mimarlığın düzen fikriyle, kozmosun

rasyonel düzeniyle uyumlu olduğu varsayımına dayanan bir dünya görüşü olduğunu gösterir.

Model Temelli Kuramlar (Les théories du modèle):

Bu ikinci büyük bölüm, 18. ve 19. yüzyıldan itibaren modernliğin ortaya çıkışıyla birlikte, “kural” sisteminin çözülüp “model” düşüncesine geçişi inceler.

Quatremère de Quincy, “tip” kavramını ortaya atmıştır ve bu dönüşümün simgesidir. Artık mimarlık, evrensel kurallardan değil, örneklerden, yani tarihsel biçimlerin soyutlanmasından hareket eder. Durand, bu yaklaşımı sistematik hale getirir ve mimarlık öğretimini tipolojik sınıflara ve işlevsel örneklerle dayanarak kurar. Viollet-le-Duc ise “model” kavramını tarihsel yeniden kurma üzerinden işler ve “tip”i yaşayan bir yapı olarak ele alır.

Choay, bu bölümde “model” kavramını, modern tarih bilinciyle birlikte doğan bir bilgi düzeni olarak yorumlar. Kuralın yerine geçen model, artık doğaya değil tarihe yaslanır ve bu da mimarlığın anlam üretme biçimini kökten değiştirir.

Çıkarımlar ve Çözümleme: Tarihsel Süreklilik ve Düşünsel Dönüşüm

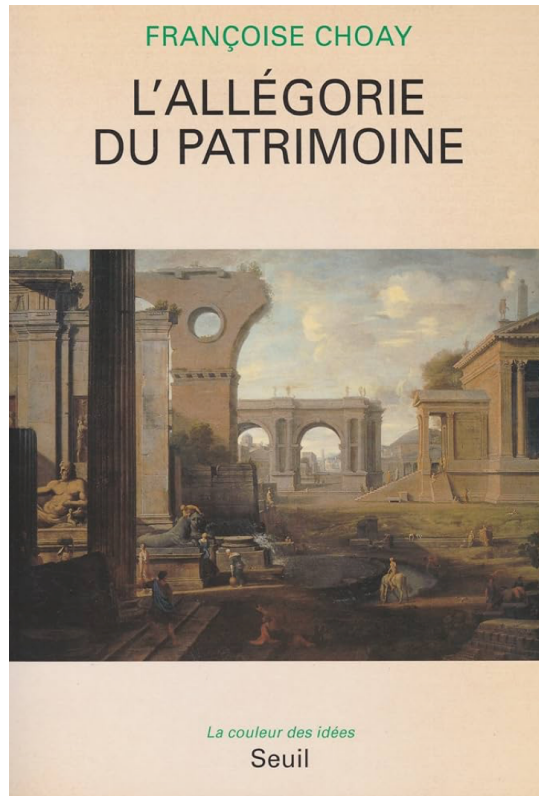
Choay’a göre, 20. yüzyılda mimarlık bu iki düşünce biçiminin “règle” ve “modèle” (kural ve model) arasında salınmaya devam eder. Ne tamamen kulasız bir yaratıcılık mümkündür, ne de tarihten kopuk bir evrensellik. Bu nedenle modern mimarlığın görevi, bu iki bilgi sistemini yeniden düşünmek ve onları çağdaş bir eleştiri düzleminde buluşturmak. Kitap, bu yönüyle yalnızca bir tarih anlatısı değil, mimarlığın kendi düşünme biçimlerini sorgulayan bir felsefedir.

Choay’ın Tezi: Miras Kavramının Mimarlık Düşüncesindeki Konumu

Françoise Choay’nin Mirasın Alegorisi (L’Allégorie du patrimoine, 1992) adlı eseri, 20. yüzyılın sonunda mimarlık teorisinde ortaya çıkan “mirasın teorisi” tartışmalarını şekillendiren önemli metinlerden biridir. Choay bu eserde kent tasarımı geçmişin sürekliliğiyle birlikte ele alır ve Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine’deki teorik ikiliği (mimarlığın nasıl düşünüldüğünü) tarihsel bir bilince dönüştürerek Mirasın Alegorisi ile mimarlığın nasıl hatırlandığını ve korunduğunu inceler. Bu bağlamda Choay’in düşüncesi, mimarlık teorisini üretimden hafızaya, yapmaktan korumaya doğru yönlendirir.

Düşünsel Geçiş: Kuraldan Miras Bilincine

Choay’a göre “kural” ve “model” yalnızca biçimsel veya pedagojik araçlar değildir; her biri belirli bir tarih ve kültür anlayışını taşır. Mirasın Alegorisi, batı toplumlarının geçmişle ilişkisinin ne zaman ve nasıl “miras” biçimini aldığını sorgular.

Resim 7. L’Allégorie du patrimoine, kapak görseli.

Choay, “miras” (patrimoine) kavramının modernliğe özgü bir icat olduğunu gösterir. Ortaçağ’da mirasın dinsel ve ailevi bir süreklilik anlamını taşıırken, modern çağda bu anlamın laikleşerek kamusal bir nitelik kazandığını belirtir. Dolayısıyla, geçmişin değerini korumanın artık bir inanç değil, bir bilgi ve politika biçimi haline geldiğini savunur.

Choay, bu dönüşümü iki figür üzerinden okur:

Ressurrectionnelle (yeniden diriltici) yaklaşım: Geçmiş ideal bir model olarak yeniden üretme arzusu (örnek: Viollet-le-Duc).

Conservatoire (koruyucu) yaklaşım: Geçmiş olduğu gibi muhafaza etme eğilimi (örnek: Ruskin).

Bu iki figür, tıpkı Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine’deki “kural” ve “model” ikiliği gibi, modern miras bilincinin epistemik temellerini oluşturur.

“Alegori”nin Anlamı

Choay, kitabın başlığındaki “alegori” (allégorie) sözcüğünü özellikle seçer. Çünkü miras kavramı, rasyonel bir sistemden çok simgesel bir anlatı biçimidir. Toplumlar geçmişle doğrudan değil, simgesel dolayım aracılığıyla ilişki kurarlar; bu nedenle “miras”, bir bilgi nesnesi olmaktan çok bir kolektif bilinç biçimidir. Choay’in amacı, bu bilincin nasıl kurumsallaştığını, nasıl “dokunulmaz” hale geldiğini ve aynı zamanda nasıl bir ideolojiye dönüşebildiğini göstermektir. Bu yönüyle Mirasın Alegorisi, bir yandan koruma düşüncesine felsefi bir temel kazandırırken, öte yandan onu eleştirel biçimde çözümler.

Mirasın Çağdaş Alegorisi

Choay için miras geçmişin somut kalıntılarından çok, geleceğe yönelmiş bir anlam sistemidir. Onun koruma anlayışı nostaljik değil; eleştirel, tarihsel ve bilinçli bir süreklilik arayışına dayanır. Bu yönüyle Mirasın Alegorisi, hem felsefi derinliği hem de tarihsel açıklığıyla Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine'nin doğal bir uzantısıdır ve mimarlık düşüncesini tarih bilinciyle bütünleştirir.

“Alegori”den Sonra Miras Üzerine Sorular (Le patrimoine en questions, 2009, e-yayın 2019)

1990'lardan 2000'lere uzanan süreçte Choay'ın miras düşüncesi sürekli dönüşerek felsefi temellerden kültürel-politik bir tartışmaya geçiş yapar. 1992'deki Mirasın Alegorisi'nden sonra Choay, koruma fikrinin yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel bir sorun haline geldiğini fark eder. Bu dönemde Miras Üzerine Sorular (Le patrimoine en questions, 1999) adlı derlemesiyle, mirasın artık modernliğe karşı bir eleştiri olmaktan çıkıp modernliğin kendi ideolojik aygıtlarından biri haline gelişini tartışır.

Bu yeni evrede Choay'ın temel sorusu şudur: “Mirası koruma bir bilinç göstergesi mi, yoksa geçmişin fetişleştirilmesi mi?” Onun yanıtı açıktır: Miras kavramı, çağdaş toplumlar da giderek aşırı genişlemiş, her şeyi kapsayan bir mit halini almıştır. Koruma kavramı artık neredeyse tüm kültürel üretimleri içine alarak anlamını yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Françoise Choay

LE PATRIMOINE EN QUESTIONS

Anthologie pour un combat

LA COULEUR DES IDÉES

SEUIL

Resim 8. Le patrimoine en questions, kapak görseli.

Mirasın Sınırları (Extension indéfinie du patrimoine)

Choay, bu dönemde sıklıkla “mirasın sınırsız genişlemesi” (extension indéfinie du patrimoine) ifadesini kullanır. Ona göre 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde koruma anlayışı, yalnızca anıtsal yapıları değil, endüstriyel alanları, doğal peyzajları, hatta gündelik nesneleri de içine almaya başlamıştır. Bu genişleme, bir yandan demokratik bir ilerleme gibi görünse de, öte yandan koruma düşüncesinin anlamını bulanıklaştırır. Choay bu durumu bir “epistemik şişme” olarak tanımlar: Her şey miras haline geldiğinde, hiçbir şey artık özgül anlamını koruyamaz. Mirasın “değer” olmaktan çıkıp “alışkanlık” haline gelmesi, hem düşünsel hem kültürel bir risk oluşturur.

UNESCO ve Evrensel Koruma Politikalarının Eleştirisi

Françoise Choay, bu dönemdeki yazılarında UNESCO'nun “Dünya Mirası” politikalarına yönelik eleştirel bir ton benimser. Ona göre evrensel miras söylemi, kültürel çeşitliliği koruma iddiasıyla birlikte tekil bir modernlik modeli üretmektedir. Bu model, kültürleri kendi tarihsel bağamlarından kopararak “sergilenebilir miras nesneleri”ne dönüştürür. Böylece miras, yaşayan kültürel süreçlerin parçası olmaktan çıkar; yönetilen, tescil edilen ve vitrinde tutulan bir “kültürel emtia” haline gelir. Choay, mirasın felsefi anlamını yeniden hatırlatır: Geçmiş korumak, onu dondurmak değil; anlam üretme sürecini sürdürmek demektir.

Eğitim, Kent Kültürü ve Çağdaş Sorumluluk Etiği

1990'lardan sonraki makalelerinde Choay, miras kavramını mimarlık eğitimiyle ve kent kültürünün geleceğiyle de ilişkilendirir. Kentlerin kimliğini korumanın, yalnızca fiziksel çevreyi değil, kolektif hafızayı korumak anlamına geldiğini söyler. Mirasın “kutsallaştırılması” yerine, onunla eleştirel bir ilişki kurma sorumluluğunu vurgular. Bu bağlamda Choay, ne nostaljik korumacılığı ne de teknokratik planlamayı yeterli bulur; her ikisinin ötesinde, insanın zaman içindeki varoluşunu anlamaya dayalı bir “kültürel süreklilik etiği” önerir. Etik sorunu, Choay'nin araştırma programlarında doğrudan yer almasa da, mimarlık ve politik etik alanında önemli bir açılım olarak değerlendirilir.

Düşünsel Süreklilik: 1965 → 1980 → 1992 → 1999

Choay'nin yayın ve araştırma programları, kesintisiz bir zincir sarmalı halinde görünür. Belli tematikler, uzmanlık ve yetkinlik alanları birbirini tamamlayan ve açılıp genleşen yapılar gibidir. Pierre Merlin ile beraber yazıp edite ettikleri bir diğer büyük yapının yeni basımında (2015) düşüncelerinin evriminin kabul edilmesini talep etse de, konulardaki süreklilik kuramsal değişimleri etkisiz ya da doğal hale getirmektedir.

Alberti: Yapı Sanatı (L'Art d'édifier, 2004)

Choay, Alberti'nin De re aedificatoria'sını Fransızcaya çevirmiş ve kapsamlı bir yorumla yayımlamıştır. Bu çalışma, onun Alberti üzerine onlarca yıl süren araştırmalarının doruğu ve aynı zamanda “kural” paradigmasının klasik ifadesidir.

Genel Çerçeve: Köklere Dönüş, Bilginin Arkeolojisi

2004 tarihli Alberti döneminde Mimarlık ve Şehircilik: Kuram ve Pratik (15.-16. yüzyıllar)- (L'Architecture et l'Urbanisme à l'époque d'Alberti. Théorie et pratique [XVe-XVIe siècles]) adlı kitap, Choay'nin düşüncesinde hem tarihsel bir dönüş hem de epistemolojik bir derinleşme olarak okunur. Yaklaşık kırk yıllık düşünsel hattının başlangıç noktasına, yani mimarlık teorisinin klasik kökenine döner. Daha önce Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler (1965) ile modernliğin düşünsel yapısını çözümlemiş, Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine (1980) ile mimarlık düşüncesinin iki temel bilgi biçimini (kural ve örnek) tanımlamış, 1992-1999 arasında miras bilincinin kültürel ideolojisini incelemişti.

Bu kitapta ise, bütün o düşünsel zinciri geriye doğru izleyerek, Rönesans'ın büyük düşünürü Leon Battista Alberti'nin kuramına ve onun dönemi içindeki pratik karşılıklarına yönelir. Choay'a göre mimarlığın modern epistemolojisini anlamak için onu Alberti'nin kurduğu bilgi düzenine dönerek yeniden okumak gerekir.

Alberti Döneminde Mimarlık ve Şehircilik: Kuram ve Pratik (15.-16. yüzyıllar)

Amaç ve Yöntem

Choay bu kitabı bir tarih anlatısı olarak değil, bir teorik arkeoloji olarak tasarlar. Temel soru şudur: Alberti mimarlığı bir teknikten bilgiye dönüştürürken, kent tasarımı ve toplumsal düzen arasında nasıl bir ilişki kurdu? Bu soruyu yanıtlamak için metin, mimarlık söyleminin Rönesans'ta nasıl “insan ölçüsüne” dayalı bir insanbilimsel bilgi sistemi haline geldiğini gösterir. Alberti'nin Yapı Sanatı Üzerine (De re aedificatoria) adlı yapıtı burada yalnızca bir kaynak değil, bir epistemik dönüm noktasıdır:

- Mimarlığın artık “yapma sanatı” değil, “bilme disiplini” olduğu düşüncesi bu dönemde kökleşir.
- “Güzellik”, “oran”, “doğa” ve “kültür” kavramları yeniden tanımlanır.
- Kent, estetik bir kompozisyon değil, insan topluluğunun düzenlenmiş ifadesi haline gelir.

Choay'ın yöntemi burada filolojik ve tarihsel olduğu kadar felsefidir: Metinleri yalnızca içerik açısından değil, onların dilsel, kavramsal ve epistemik örgüsünü çözümleyerek okur.

Teoriden Pratiğe: Alberti'nin Çağında Kent ve Mimarlık

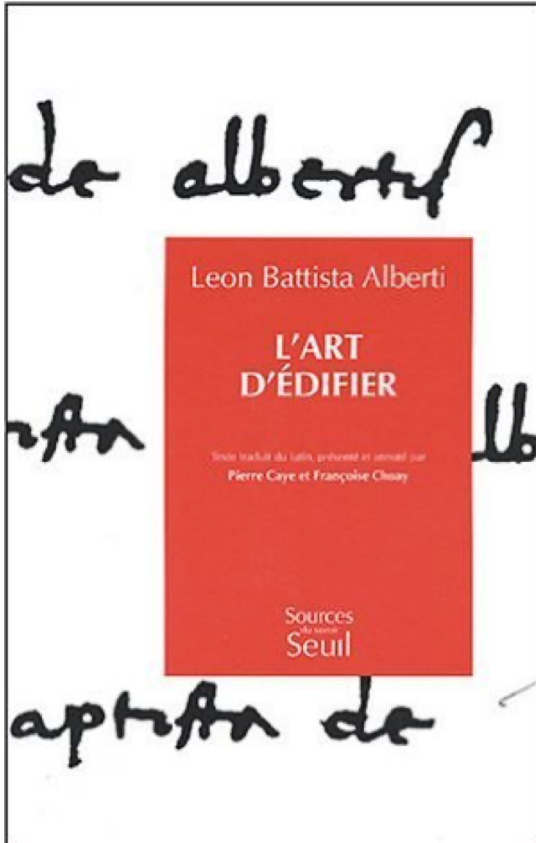
Kitabın başlığındaki “kuram ve pratik” (théorie et pratique) ikiliği, Choay'ın en belirgin kavramsal tercihlerinden biridir. O, Alberti'nin düşüncesinde “teori”nin yalnızca soyut bir kavram değil, pratiği yöneten bir düşünme biçimi olduğunu savunur. 15. ve 16. yüzyıllarda bu düşünce, hem yapının biçiminde hem de kentin örgütlenmesinde yeni bir düzen anlayışı yaratır:

- Floransa ve Roma örneklerinde insan merkezli bir orantı düşüncesi gelişir.
- Mimarlık, Tanrı'nın kozmosunu yansıtan bir düzen fikrinden, insan topluluğunun ölçüsüne dayalı bir tasarım fikrine geçer.
- Böylece kent, insanın toplumsal bir varlık olarak kendini ifade ettiği mekân haline gelir.

Choay, bu dönüşümü modernliğin köklerini anlamak açısından belirleyici görür. Alberti'nin dönemi, hem “kural”ın doğduğu hem de “model”in filizlendiği tarihsel eşiği temsil eder.

Alberti'nin Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine'nin Ardılı Olarak Anlamı ve Choay'ın Düşünsel Bütünlüğü

Françoise Choay, 1980 tarihli Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine adlı eserinde “kural” ve “model” kavramlarını genel bir bilgi sistemi olarak tanımlarken, 2004'te Alberti üzerine yaptığı çalışmada bu kavramların tarihsel kökenlerini somut bir şekilde ortaya koyar. Alberti'nin kuramı, “kural”ın hem etik hem de estetik bir anlam

Resim 9. L'Art d'édifier, kapak görseli.

taşıdığını, “model”in ise biçimsel olmanın ötesinde kültürel bir örnekleme mantığı olduğunu kanıtlar. Bu bağlamda, Alberti Döneminde Mimarlık ve Şehircilik: Kuram ve Pratik (L’Architecture et l’Urbanisme à l’époque d’Alberti), Choay’ın önceki yapıtlarını tamamlayarak modernliğin eleştirisi (Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler), mimarlığın epistemolojisi (Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine), tarih bilincinin eleştirisi (Mirasın Alegorisi) ve bu bütünün tarihsel kökenini (Alberti Döneminde Mimarlık ve Şehircilik: Kuram ve Pratik) bir araya getirir.

Bu eser, Choay’ın çalışmalarında belirginleşen genel çizgiyi tamamlayarak mimarlık, kent tasarımı ve miras düşüncesi arasındaki kopuklukları gideren bir felsefi süreklilik kurar. Alberti’nin dönemine dönüş bir nostalji değil, modern mimarlığın kendi köklerini sorgulamasıdır. Choay, 21. yüzyılın eşğinde, modernliğin mirasını tartışırken onu yalnızca eleştirmeyi değil dayandığı bilgi yapısını yeniden anlamayı hedefler.

Françoise Choay’ın Düşüncesinde İnsan, Zaman ve Mekânın Bütünlüğü (1965–2006)

Françoise Choay’ın yarım yüzyılı aşan düşünsel serüveni modernliğin mekânla, tarihle ve kültürle kurduğu ilişkinin felsefi bir çözümlemesi olarak okunabilir. Onun külliyatı -Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler; Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine; Mirasın Alegorisi; Miras Üzerine Sorular; Alberti Döneminde Mimarlık ve Şehircilik: Kuram ve Pratik ve Mekânın Antropolojisi İçin (Pour une anthropologie de l’espace, 2006)* - bir zincirin halkaları gibidir: Her eser, bir öncekini tamamlayarak mimarlığın insan bilimleri içindeki yerini yeniden tanımlar.

Son Yapıtları - Geç Dönem Çalışmaları

Mekânın Antropolojisi Üzerine (Pour une anthropologie de l’espace, 2006)

Choay bu eserinde mekânın üç boyutunu sistemleştirir: İşlevsel (gündelik pratikler), simgesel (kimlik ve değerler) ve düşsel (arzu, ütopya, imgelem). Bu kavramsal çerçeve, mimarlık fenomenolojisi ile sosyolojik kent araştırmalarını birleştiren özgün bir yöntem önerir.

Bu eser, Choay’nin 1990’lı yılların ortalarında çağdaş kente dair ortaya koyduğu radikal tanıyı da içerir: Teknik, telematik ve lojistik ağların yükselişi, şehri tarihsel bir biçim olarak çözer; genelleşmiş kentsel alan, şehri aşar, parçalar ve süreklilikleri bozar. Tez, geniş bir entelektüel tartışmaya dahil olmakla birlikte, bellek ve kolektif anlatının kaybını vurgulayarak diğerlerinden ayrılır. “Şehrin ölümü” formülü, akışların egemen olduğu bir dünyada “yer”in yeniden oluşum koşullarını sorgulamaya zorlayan yaratıcı bir ifadedir. Filozofun katkısı kehanetler dile getirmek değil, ölçütler sunmaktır: Neyin

bir “yer” olduğunu, bir dokunun nasıl “tutunduğunu” ve altyapıların yaşam biçimleriyle ve değerlerle nasıl eklemlendiğini sorgular. Bu kavramsal çerçeve, mimarlık fenomenolojisi ile sosyolojik kent araştırmalarını birleştiren özgün bir yöntem önerir.

Paris’in Koruyucusu Haussmann (Haussmann conservateur de Paris, 2013, V. Sainte-Marie-Gauthier ile)

Bu çalışmada Haussmann’ın Paris’teki dönüşümünü “koruyucu” bir boyut üzerinden yeniden değerlendirir.

Şehircilik ve Planlama Sözlüğü (Dictionnaire de l’urbanisme et de l’aménagement, 2015, Pierre Merlin ile)

Alanın en temel başvuru kaynağıdır. 1988’deki ilk baskısından ve yedi yeniden basımdan sonra 2015 yılında neredeyse yarı güncellenerek yeniden basılmıştır. Bu sözlükte, mimarlık ile şehircilik arasında ne tür bir özdeşlik olduğu gibi epistemolojik açıdan hep sorulup kaçınılan bir soruya değinilir.

Yanlış Okumalar Üzerine: Choay ve Eleştirmenleri

Françoise Choay’nin eserleri, derin felsefi alt yapısı ve disiplinlerarası boyutu nedeniyle sık sık yanlış anlaşılmış ve indirgemeci biçimde yorumlanmıştır. Bu durum, metninin felsefi yoğunluğu ile mimarlık ve şehircilik disiplinlerinin arasal beklentileri arasındaki gerilimden kaynaklanır. Choay, mimarlığı “nasıl inşa edileceği”nin değil, “nasıl düşünüleceği”nin alanı olarak konumlandırdığı için, birçok yorumcu tarafından doğrudan işlevsel bir kuramcıymış gibi algılanmıştır. Bu yanlış anlamaların en karakteristik örneklerinden biri, Fransa’da Thierry Paquot tarafından temsil edilir. Paquot, Choay’nin kavramlarını (miras, kural ve model ikilikleri) çağdaş kentleşmenin zorluklarıyla baş etmek için kullanılabilecek araçlar olarak okuma eğilimindedir. Bu okuma ilk bakışta saygı içerse de, Choay’yi derinlikte bir “operasyonel teorisyen” konumuna indirger. Oysa Choay hiçbir zaman işlevsel reçeteler veya şehir yönetimi kılavuzları önermemiştir. Onun yazılarında amaç kavramların, değerlerin ve düşünsel sistemlerin nasıl doğduğunu, hangi tarihsel koşullarda anlam kazandığını ve nasıl ideolojikleşebildiğini çözümlemektir. Paquot’nun yorumu, Choay’nin düşüncesindeki felsefi mesafeyi siler ve kavramları epistemolojik bir sorgulamanın değil, çağdaş kent için kullanılabılır bir söz dağarcığının parçasıymış gibi ele alır. Choay’nin asıl hedefi ise tam tersidir: Kavramların işlevselliğini değil, onların düşünce içindeki statüsünü sorgulamak. Onun eleştirisi, işlevsel şehircilik alanına değil, bilgi sistemlerinin kendisine yönelir.

Türkiye’deki alımlama da benzer biçimde karmaşıktır. Uğur Tanyeli’nin Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine’ye ilişkin dolaylı okumaları bu metnin epistemolojik derinliğini de-

ğil, mimarlık söyleminin kültürel-politik işleyişini öne çıkarır. Tanyeli Choay'nin "kural" ve "model" ayrımını tarihsel bir bilgi sistemi olarak değil, batı mimarlık kültürünün kendini yeniden üretme biçimi olarak yorumlar. Böylece, Choay'nin felsefi bir "bilgi rejimi" olarak kurduğu yapı Tanyeli'nin elinde "disipliner bir söylem stratejisi"ne dönüşür. Bu okuma, özgün bir yeniden yorumlama olarak değerlendirilebilse de Choay'nin epistemolojik projesini bir "kültürel bağlam eleştirisi"ne indirger.

Bu iki örnek (Paquot ve Tanyeli), Choay'nin felsefi derinliğini, pratik veya söylemsel bir verimlilik düzlemine çekme eğilimini paylaşır. Oysa Choay'nin amacı tam tersidir: Mimarlığı ve kentleşmeyi izole pratikler olarak değil, fikirler, değerler ve felsefi kavramlarla kesişen bilgi rejimleri olarak anlamaktır.

Kente ve Tasarımına Dair Güncellik ve Kapsam

Şehirciliğin standartlaştırılmış araçlar ve hazır retorikler etrafında yeniden şekillendiği bir zamanda, Choay'nin dersi işlevsel olmaya devam ediyor. Bu ders; metodolojik tekdüzeliği reddetmek, tarih ve deneyimi birleştirmek, altyapıları ve yaşam biçimlerini ilişkilendirmek, etiketleri bağlamlarına (teknik, siyasi, ekonomik) geri yerleştirmek ve bir kavramın eylemi gerçekten hangi koşullarda aydınlatıldığını sorgulamak gibi ilkeleri içerir. Onun derin okumasında işlevsel antropoloji (işlev/sembol/hayal gücü) ve kural/model arasındaki gerilim, sahte uzlaşmaları sorgulamak ve alternatifleri yeniden açmak için kesin bir sözcük dağarcığı belirir.

Sonuç

Françoise Choay'nin çalışmaları, bir disipline tamamen yeni bir ufuk açacak kadar derin iz bırakmıştır. Bilim felsefesini mimari ve kentsel kuramların analizine odaklayan Choay, mimarlık ve kent sorununu dar bir pratik veya reçete alanı olmaktan çıkararak epistemolojik bir düşünce nesnesi haline getirmiştir. O, incelemelerde ve manifestolarda uygulanacak yönergeler veya modeller okumak yerine düşünce sistemlerini, kavramsal kategorileri ve dünya görüşlerini ayırt etmeyi başarmıştır. Eleştirel kavramları operasyonel şehircilik reçetelerine dönüştüren "uygulamacılığı" her zaman reddetmiştir. Yaklaşımı çağdaş şehir üzerinde hemen eyleme geçmek için araçlar sunmak değil, metinlerde, öğretilerde ve ütopyalarda yaşayan kavramsal ve felsefi özü deşifre etmektir.

Bu anlamda Choay, mimariye uygulanan bir felsefenin paradigmatic örneği olmaya devam etmektedir: Bir el kitabı değil, antik çağlardan beri mimari düşüncüyü yapılandıran normatiflik biçimlerini ortaya koyan bir yapıt öbeği. Radikal bir şekilde özgün olan bu yaklaşım, söylemlerin yüzeyinde görünmeyen kuramsal arka planlara dikkat eden, uzun ve sabırlı bir okuma gerektiriyordu. Çünkü bu araştırma ve saygı anlatısında esas olan, onun kurucu davranışını sürdürmektir: Mimarlık

ve kentleşmeyi izole pratikler olarak değil fikirler, değerler ve felsefi kavramlarla kesişen bilgi rejimleri olarak anlamak.

Françoise Choay'nin eserleri, mimarlık ve şehircilik için bir pusula gibidir ve öyle okunmalıdır. Pusula kapalı yörüngeler belirlemez; ince ayrımlar, soykütükleri ve uyarılar aracılığıyla yön gösterir. Bu eserin tutarlılığı, aynı gereklilikten gelir: Açıklamak, tarihselleştirmek, eleştirmek. Böylece şehir, işlevsel bir düzenden ve miras niteliğinde bir dekordan daha fazlası olarak kalır. Choay için şehir, bir uygarlık biçimidir: Bir bellek deposu, kolektif bir anlatı sahnesi, bir rasyonaliteler (logos, ethos, etnos, pathos) alanıdır. Filozof burada bir süslemeci değil, kavramsal bir bekçidir; doktrinler ve modeller karşısında, sözlerden, kanıtlardan ve vaatlerden hesap soran bir makamdır. Françoise Choay'nin düşüncesi, modern şehircilik eleştirisi, miras üzerine düşünce, mekânın titiz bir antropolojisi önerisi gibi nadir bir tutarlılıkla nitelenebilir. Tanı ve yöntemi, uyarı ve aracı, eleştiri ve projeyi birleştirmeyi başarmıştır.

Teknikçi şehirciliğin yanılsamaları ve miraslaştırmaların sapmalarıyla yüzleşerek 21. yüzyılda kentsel mekânı düşünmek için önemli bir entelektüel miras bırakmıştır: İnsancıl bir pusula.

Anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

Kaynaklar

Choay, F. (1960). Le Corbusier. George Braziller.

Choay, F. (1965). Şehircilik: Ütopyalar ve Gerçeklikler [L'Urbanisme, utopies et réalités: une anthologie]. Éditions du Seuil. 1979 baskısı, ss. 445-447.

Choay, F. (1967). Göstergebilim ve Şehircilik [Sémiologie et urbanisme]. Bugünün Mimarisi [L'Architecture d'Aujourd'hui]. Armand Margueritte.

Choay, F. (1969/1972). Kentin Anlamı [Le Sens de la ville]. Éditions du Seuil.

Choay, F. (1978). Şehircilik. Kuramlar ve Gerçekleşmeler [Urbanisme. Théories et réalisations]. Encyclopedia Universalis.

Choay, F. (1979). Mekânın Anlamı [Le Sens de l'espace]. Seuil.

Choay, F. (1980). Kural ve Model: Mimarlık ve Şehircilik Kuramı Üzerine [La Règle et le Modèle. Sur la théorie de l'architecture et de l'urbanisme]. Éditions du Seuil.

Choay, F. (1988). Modelleme ve Parselasyon [Modélisation et parcellaire]. İçinde Kentsel Morfoloji ve Parselasyon [Morphologie urbaine et parcellaire]. PUV.

Choay, F. (1992). Mirasın Alegorisi [L'Allégorie du patrimoine]. Éditions du Seuil.

Choay, F. (1992). Tarihi Kentsel Miras Kavramının Zor Doğuşu [Difficile genesi del concetto di patrimonio urbano storico...] İçinde Post-Kentsel Ufuk [L'orizzonte del posturbano] ss. 32-69. Officina.

Choay, F. (1997). Kural ve Model [The Rule and the Model]. MIT Press.

Choay, F. (2004). Alberti: Yapı Sanatı [Alberti: L'Art d'édifier]. Éditions du Seuil.

Choay, F. (2006). Mekânın Antropolojisi Üzerine [Pour une anthropologie de l'espace]. Éditions du Seuil.

Choay, F. (2009). Miras Üzerine Sorular [Le Patrimoine en questions. Anthologie pour un combat]. Éditions du Seuil.

Choay, F., & Gauthier, V. S. M. (2013). Paris'in Koruyucusu Haussmann [Haussmann, conservateur de Paris]. Actes Sud.

Merlin, P., & Choay, F. (1988). Şehircilik ve Planlama Sözlüğü [Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement]. PUF.